

NECROPOLA D E LA ZVORIȘTEA

DE

MIRCEA IGNAT

Cu ocazia săpării unor canale de irigații în primăvara anului 1967 în locul numit „Bahă” din satul Dealu (com. Zvoriștea, jud. Suceava), s-a găsit un bogat material arheologic, ceea ce a determinat colectivul Muzeului din Suceava să efectueze o cercetare de suprafață¹, recuperându-se și câteva obiecte. Locul amintit, înălțat puțin față de șesul înconjurător, se află în valea Siretului la circa 2,5 km de albia actuală a riului, la poalele terasei superioare de pe malul drept.

Pentru precizarea diferitelor depuneri arheologice semnalate în toamna anului 1969 s-au întreprins săpături trasându-se două secțiuni (fig. 1).

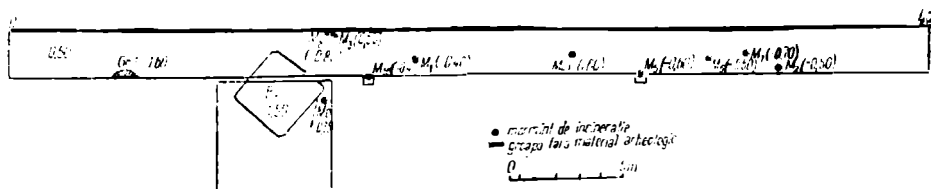

Fig. 1. — Zvoriștea 1969. Secțiunea a II-a.

Cu acest prilej, pe lângă existența unei necropole de incinerare din primele secole ale erei noastre s-au observat și două niveluri de locuire. Cel mai vechi, datat în secolul al XIII-lea, este reprezentat printr-un bordei în care s-au găsit vase întregibile, numeroase fragmente ceramice și câteva obiecte de metal. Al doilea nivel de locuire, deranjat în cea mai mare parte de lucrările agricole, aparține evului mediu (secolele XVI — XVII).

În cursul cercetărilor arheologice au fost descoperite 10 morminte de incinerare îngropate, între 0,40 și 0,80 m adâncime, în pământul negru-măzărș a cărui culoare uniformă nu ne-a permis observarea dimensiuni-

¹ Cercetările de suprafață au fost efectuate de Grigore Foit și Tamara Constantiniuc, cărora pentru informațiile furnizate le exprimăm și aici mulțumirile noastre. Mulțumim și cercetătorului Gheorghe Diaconu, care ne-a dat indicații prețioase.

lor gropilor de morminte. De asemenea nu au apărut elemente care să indice prezența unor semne de mormînt și nici suprapuneri ale acestora. La nivelul de săpare a gropilor au fost găsite numeroase fragmente ceramice lucrate la roată și cu mîna de dimensiuni mici, arse secundar, a căror răspîndire s-ar putea explica prin spargerea rituală a vaselor aduse de pe rug. Tot la acest nivel s-a găsit și o fusaiolă de formă bitronconică trecută prin foc (fig. 3/4).

În ceea ce privește gradul de ardere al oaselor se poate remarca foarte puternica lor calcinare și că unele morminte (M. 9 și M. 10) conțin puține resturi osteologice în comparație cu altele (M. 6 și M. 7), aceasta datorîndu-se în primul rînd virstei celor incinerati². Menționăm că majoritatea urnelor au fost îngropate inițial cu unele lipsuri, mai ales din jumătatea superioară.

După rit în necropola de incineratie de la Zvorîște³ se pot distinge mai multe tipuri de înmormîntare :

- Oase umane calcinate depuse în groapă (M. 5 și M. 8) ;
- Oase umane calcinate depuse în groapă, acoperite cu fragmente dintr-un vas trecut prin foc (M. 7) ;
- Oase umane calcinate depuse în urnă acoperită de mai multe fragmente ceramice de la vase diferite arse secundar (M. 1) ;
- Oase umane calcinate depuse în urne, arse secundar, fără capac (M. 2, M. 3, M. 4, M. 6, M. 9 și M. 10).

Mormintele descoperite sînt lipsite de inventar, oferindu-ne spre cercetare numai materialul ceramic care constă din 7 urne întregibile și mai multe fragmente. Pe lîngă acestea includem în prezentarea de față și ceramica recuperată prin cercetările făcute în 1967, din care s-au putut reconstitui parțial sau în întregime încă trei urne și un capac (fig. 2/1, 4, 8, 9).

Din punct de vedere al tehnicii de execuție, ceramica se poate grupa în două mari categorii : ceramică lucrată la roată și ceramică lucrată cu mîna, acestea fiind reprezentate cantitativ în proporții aproape egale.

Din prima categorie se remarcă urnele din pastă cenușie cu buza adusă puțin în exterior, corpul sferic și fundul inelar. Acestui tip îi corespund patru urne, dintre care două întregibile. Urna din M. 3 (fig. 2/2) cu o formă zveltă, cu buza rotunjită și cu diametrul gurii mai mare ca al celui al fundului, are un mic prag la linia de demarcație între gît și corp. Aceasta își găsește bune analogii în necropolele de la Lipița⁴, Zvenigorod⁵ și Sucea-

² În urma examenului antropologic s-a constatat că M. 1, M. 3, M. 4, M. 6 și M. 7 aparțin unor adulți, iar M. 2, M. 5, M. 9 și M. 10 aparțin unor copii între unu și nouă ani. Analiza antropologică s-a făcut la Catedra de antropologie a Universității „Al. I. Cuza” — Iași, de către Maria Cristescu și Dan Botezatu, cărora le aducem mulțumirile noastre și pe această cale.

³ Nu excludem posibilitatea ca în această necropolă să fie practică și înhumarea. În anul 1967 s-a găsit un astfel de mormînt despre inventarul și orientarea căruia nu avem nici o informație.

⁴ M. I. Smișko, *Раннеславянская культура поднепровья в свете новых археологических данных*, în KS, XLIV, 1952, fig. 12/6 ; idem. *Доба появи поховань в західних областях УРСР*, în *Археологія*, II, Kiev, 1948, pl. II/6.

⁵ I. K. Svešnicov. *Могилиники липицкой культуры в Львовской области*, în KS, LXVIII, 1957, p. 65 — 66, pl. 22/1, 10 și 19.

va⁶, prin forma ei fiind un vas tipic al culturii Lipița. Asemănătoare, dar cu corpul mai bombat este și urna din M. 6 (fig. 2/3). Despre urnele fragmentare se poate spune numai că aveau corpul sferic și fundul inelar, întrucât partea superioară a acestora lipsește (fig. 2/4,7). Urnele din pastă cenușie amintite mai sus și mai ales urna din M. 3 își găsesc analogii în cultura

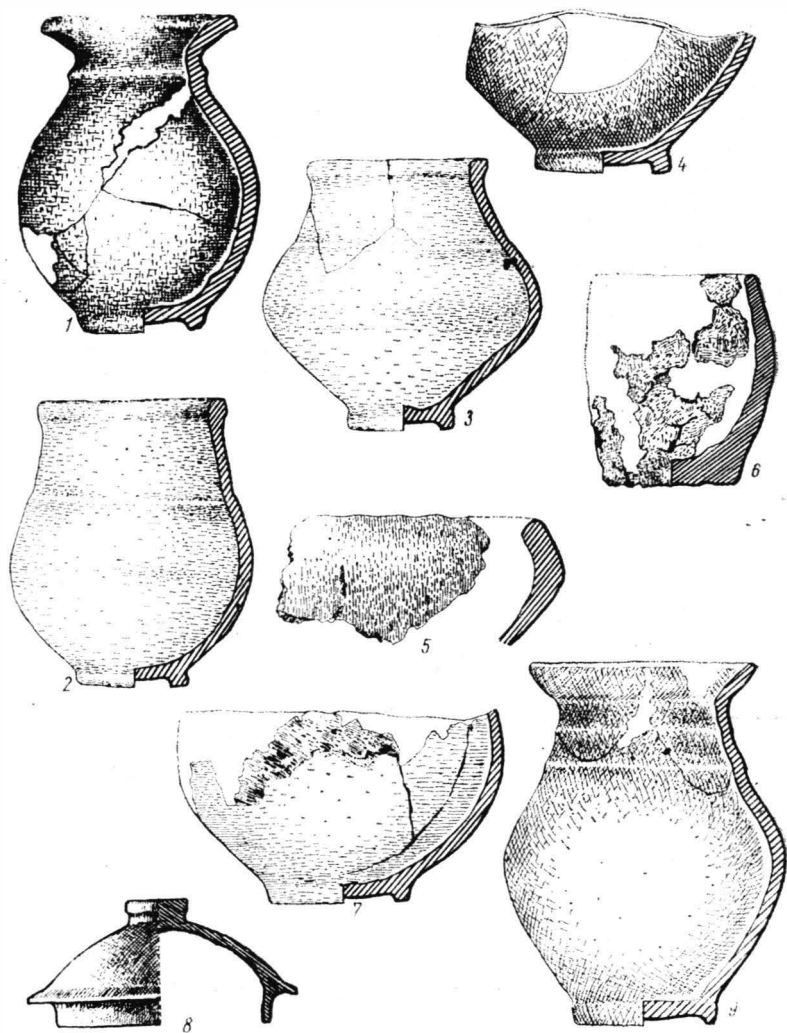

Fig. 2. — Zvoriștea. Urnefunerare, 1, 4, 8, 9, din morminte distruse; 2, M3; 3, M 6; 5, fragment de castron găsit la nivelul necropolei; 6, M 9; 7, M 2.

* Cimitirul de incinerare de la Suceava îl atribuim mai curând culturii Lipița și nu culturii Poienestii, așa cum s-a încercat; cf. Gh. Bichir, *La civilisation des Carpes (IIe—IIIe siècle de n. è.) à la lumière des fouilles archéologiques de Poiana—Dulcești, de Butnărești et de Pădureni. In Dacia, N.S., XI, 1967, fig. 1, harta descoperirilor carpice din Moldova; vezi și Gr. Foit, *Cimitirul dacic de la Suceava*, in *Muzeul Suceava. Studii și materiale. Istorie*, II, 1970 (în pregătire).*

Lipița, acest tip de urne fiind mult mai rar întâlnit în necropolele culturii Poienestii⁷.

Alături de urnele din pastă cenușie s-au găsit și două urne din pastă cărămidie, cu fundul inelar și corpul înalt. Prima, cu o formă bitronconică, are gura largă și buza lată, răsfrintă oblic în afară și două dungi paralele în relief (fig. 2/9). A doua urnă are corpul sferic, buza rotunjită, răsfrintă mult în afară și o dungă în relief sub ea (fig. 2/1). Spre deosebire de urnele cenușii, urnele din pastă cărămidie din necropola de la Zvoriștea sînt caracteristice culturii carpice, unde se cunosc exemplare aproape identice în necropolele de la Poienestii⁸, Pădureni⁹, Bărboasa¹⁰, ca și capacul recuperat în anul 1967 care eventual făcea parte din inventarul unui mormînt distrus (fig. 2/8). Acesta este terminat la deschiderea maximă cu o margine oblică, puțin îngroșată și cu rama de asamblare scundă, fiind asemănător cu cele descoperite la Dumitreștii Gălății¹¹ și Bărboasa¹².

Ceramica lucrată cu mina este reprezentată prin patru urne funerare întregibile și numeroase fragmente. Dintre fragmente se deosebesc cîteva care prin forma lor arată că provin din vase cu pereții drepecți sau arcuici spre interior, ornamentate cu briie alveolate sau briie simple aplicate imediat sub buză și cu proeminente sau alveole executate direct pe suprafața vasului (fig. 3/1 — 3, 6, 7). Acest tip ceramic, atît prin pastă cît și prin repertoriul decorului, aparține ceramicii dacice, fiind bine cunoscut în cultura Lipița¹³.

Alături de ceramica dacică s-a găsit și o ceramică din pastă cărămiziu-gălbuie, ce conține cioburi pisate, pe care o considerăm străină culturilor Lipița și Poienestii. Acestui tip îi corespund cele patru urne, din care două (M. 1 și M. 4) au fundul îngust și gura largă, cu umerii rcunjiți, cu buza scoasă mult în afară, iar la urna din M. 1 s-au observat ușoare alveolări (fig. 3/9, 11). Vase asemănătoare s-au găsit în necropolele de la Leg Piekarski¹⁴, Lachmirowice¹⁵ și Tuchlinio¹⁶ din aria culturii Przeworski, unde

⁷ Ion Ioniță, *Necropola daco-carpică de la Dumitreștii Gălății (județul Iași)*, în *ARH MOLD*, VI, 1969, p. 125 și fig. 4/1 și 2.

⁸ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienestii*, în *Materiale*, I, p. 450 și fig. 357/1 (tipul 3).

⁹ Sebastian Morintz și Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 489, fig. 1/1; cf. și Gh. Bichir, *Necropolele de tip Poienestii din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 1962, 2, pl. I/tip 5/1.

¹⁰ C. Buzdugan și V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de la Bărboasa-Bacău*, în *Carpica*, I, 1968, p. 202, fig. 3/1,3.

¹¹ Ion Ioniță, *op. cit.*, p. 129, fig. 6/1.

¹² C. Buzdugan și V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 204, fig. 5/4.

¹³ M. Śmiszko, în *Przyczynki do Poznania epoki cesarstwa Rzymskiego Południowo-wschodniog Polski (Matériauz de l'époque romaine au sud-est de la Pologne)*, Liov, 1934, p. 31.

¹⁴ Lech Leciejewicz, *Nowy grób z importami rzymskimi w łegu Piekarskim, pow. Turek* (*Un nouveau sépulcre avec importations romaines à Łęg Piekarski, arrondissement de Turek*), în *Archeologia*, VII, 1953, Varșovia — Wrocław, 1957, p. 102 — 112, fig. 14/e. Vasul este datat în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. pe baza a numeroase importuri romane.

¹⁵ Bonifacy Zielonka, *Cmentarzysko z okresu cesarstwa rzymskiego w Lachmirowicach w pow. inowrocławskim* (*Un cimetière de la période romaine à Lachmirowice, distr. d'Inowrocław*), în *Przegląd Archeologiczny*, IX, 2 — 3, 1951 — 1952, 27 — 28, pl. 21/1. Necropola este datată în secolul al III-lea e.n.

¹⁶ Lucja Okuliczowa, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tuchlinie, pow. Wyszkiw*, în *WiadArch.* tom. XXX, 3/4, Varșovia, 1964, fig. 15/j și 18/i. Necropola este datată la sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea.

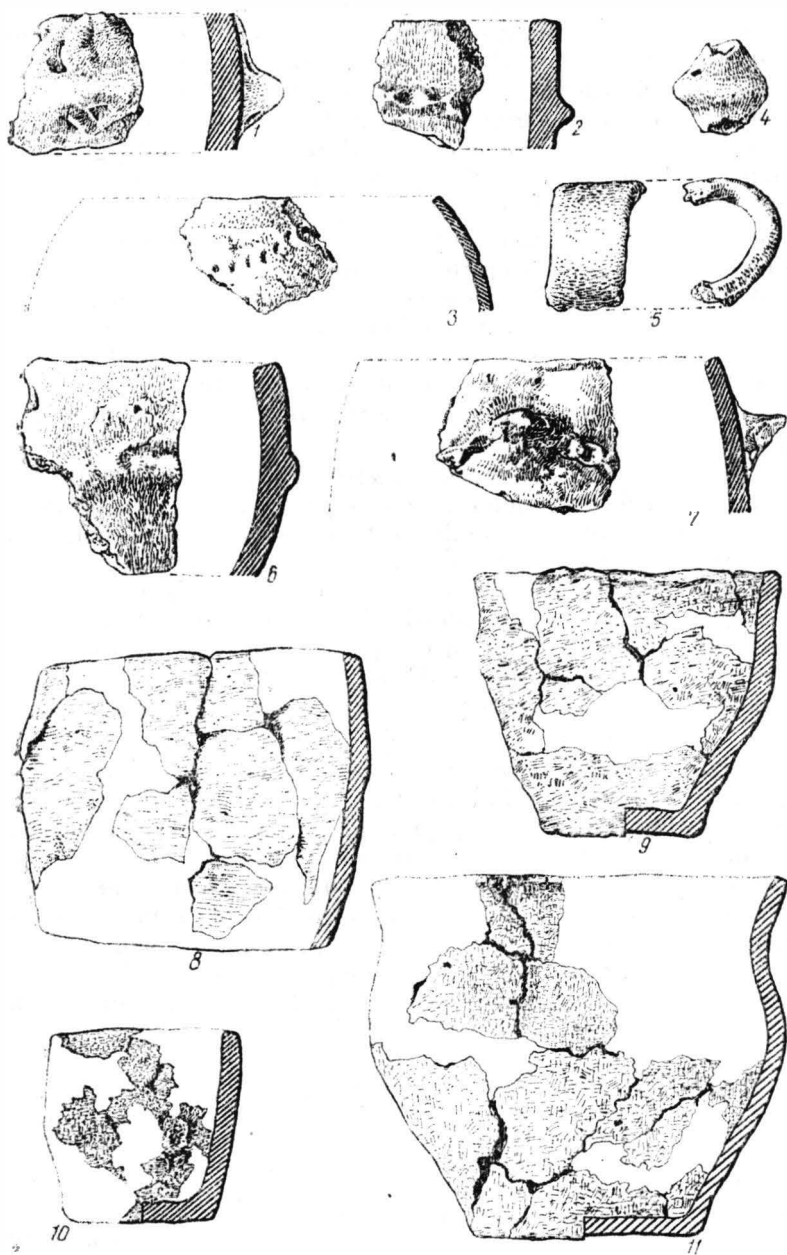

Fig. 3. — Zvorîște. 1, 2, 3, 5, 6, 7, fragmente ceramice; 4, fusaiolă;
8, M 7; 9, M 1; 10, M 10; 11, M 4.

sînt frecvente și caracteristice. Tot de această arie se leagă și urnele în formă de borcan ¹⁷, dintr-o pastă extrem de sfărîncioasă, de dimensiuni mici, cu fundul rotund sau oval, cu o ușoară reliefare spre exterior, cu marginea dreaptă sau adusă puțin înăuntru (fig. 2/6 și 3/10). Pe lângă vasele menționate, cele câteva fragmente de aspect „hallstattian” de culoare neagră-cenușie, dintre care se remarcă o buză de castron (fig. 2/5) caracteristică culturii Przeworsk, întăresc prezența unor vestigii a căror origine trebuie căutată pe malurile Vistulei.

Cercetarea materialului ceramic subliniază prezența vestigiilor de tip Poienestî și a celor ale culturii Lipița, cu toate că acestea din urmă nu sînt conturate prin materialele cele mai tipice, împreună cu elemente ce aparțin culturii Przeworsk. Alături de ceramică, analiza ritului funerar cu variantele sale face posibilă încadrarea culturală și cronologică a necropolei de la Zvoriștea, bineînțeles avînd în vedere dificultățile cauzate de cunoașterea unui număr redus de morminte lipsite la rîndul lor de inventar.

Dacă prima variantă a ritului funerar din necropola de la Zvoriștea nu ne poate furniza nici un element în discuția noastră, întrucît depunerea oaselor calcinate pe fundul gropilor este cunoscută în cimitirele de tip Poienestî ¹⁸ și cele ale culturii Przeworsk ¹⁹, celelalte trei variante sînt suficiente pentru lămurirea unor aspecte particulare ale acestei necropole. În mod deosebit se remarcă ritul arderii secundare a fragmentelor ceramice (de la un vas sau mai multe) ce au servit ca acoperămînt fie oaselor calcinate, fie urnelor, fiind la rîndul lor și ele trecute prin foc. Acest obicei, așa cum s-a subliniat, nu a fost practicat de către purtătorii culturii Lipița și nici de către carpi, fiind necunoscut lumii dacice ²⁰.

Descoperiri asemănătoare, atît în ceea ce privește ritul funerar, cît și prezența elementelor de tip Przeworsk, sînt cunoscute pe Nistrul superior și în Muntenia. La Tîrgșor, atît în cuprinsul unei așezări datată între mijlocul secolului al III-lea și începutul secolului următor ²¹, cît și în faza a II-a a necropolei de aici ²², au fost găsite vestigii de factură nordică. Materiale asemănătoare au apărut, în cursul cercetărilor recente și la Lunca-Străulești ²³, așezare datată în prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Aceste elemente, puse pe seama unor grupe Przeworsk situate deja printre băștinașii din Muntenia în secolul al III-lea e.n., sînt considerate

¹⁷ *Ibidem*, fig. 10/d și h; Lech Łeciejewicz, *op. cit.*, fig. 14/i; Stanisław Buratyński, *Zagadkowe znaki na dnie naczyń wczesnorzymskiego z Wyciąży w pow. Krakowskim*, în *Przegląd Archeologiczny*, X, 29 — 31, 1954 — 1956, Poznań — Wrocław, 1958, p. 382 — 385, fig. 1/a și b.

¹⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 200.

¹⁹ Lucja Okuliczowa, *op. cit.*, p. 372 — 387.

²⁰ Gh. Diaconu, *Despre taifali în lumina cercetărilor arheologice (aspectul Tîrgșor-Olteni)*, în *SCIV*, XV, 1964, 4, p. 471 și notele 15 și 16; idem, *Tîrgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, p. 31 și nota 69.

²¹ Gh. Diaconu, *Noi contribuții la cunoașterea culturii Sintana de Mureș-Cerneahov*, în *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 449, nota 47.

²² Idem, *Tîrgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, p. 32 — 35.

²³ M. Constantiniu, *Unele date referitoare la așezările din sec. III-IV de la Străulești*, comunicat la Sesiunea științifică de la Iași, din 27—29 decembrie 1969. Mulțumim și pe această cale autoarei pentru informațiile furnizate.

ca o avangardă a cerneahovienilor al căror rol în formarea culturii din secolul al IV-lea a fost subliniat în numeroase studii ²⁴.

Dintre descoperirile din bazinul superior al Nistrului cităm : necropolele de la Zvenigorod și Bolotnoe ²⁵, atribuite secclelor I — II e.n., și așezarea de la Nezvisko ²⁶, unde nivelul Lipița este datat în secolele I—II e.n., eventual, după unele fragmente de amfore, pînă la începutul secolului al III-lea e.n. În așezarea și necropolele amintite alături de materiale ce aparțin culturii Lipița s-au observat obiceiuri funerare (depunerea armelor în morinite, arderea pe rug a inventarului funerar și a urnelor) și s-au găsit vestigii (ceramică, arme) provenite din aria culturii Przeworsk, arătînd un proces de conviețuire și asimilare a unor ritualuri și elemente de cultură materială ²⁷.

Situată între aceste două regiuni, necropola de la Zvoriștea este asemănătoare mai degrabă cu descoperirile de pe Nistrul superior, nu numai prin apropierea geografică ci și prin ceramica dacică de factură Lipița, găsită în necropolă. Reflectînd conviețuirea purtătorilor culturii Przeworsk cu cei ai culturii Lipița, necropola de la Zvoriștea indică și participarea unor grupe de carpi la această conviețuire într-o zonă de întrepătrundere din nordul Moldovei care a permis unele schimburi culturale. În acest sens amintim că au fost recunoscute influențe de origine Przeworsk în cultura carpică ²⁸, la care adăugăm și obiceiul arderii pe rug a urnelor așa cum s-a constatat la Văleni-Roman ²⁹ și la Dumitreștii Gălății ³⁰. Menționăm că în necropola de la Dumitreștii Gălății, care are unele afinități cu cea de la Zvoriștea, s-a descoperit o groapă cu materiale „hallstattiene” tîrzii ³¹, pe care eventual le-am putea atribui unor vestigii de origine Przeworsk, fiind cunoscut faptul că în această cultură se găsește o astfel de ceramică.

Atît materialul ceramic, cît și ritul de înmormîntare din necropola de la Zvoriștea ne îndreaptă spre culturi diferite, reflectînd conviețuirea mai multor neamuri : triburi est-germanice, carpi și purtători ai culturii Lipița, cultură atribuită tribului dacic al costobocilor ³². Despre „țara” acestora aflăm din sursele literare antice că a fost disputată de triburile germanice ale lacringilor și astingilor, cînd Dacia era guvernată de Sex. Cornelius Clemens (170 — 172 e.n.) ³³. Este foarte probabil ca știrile

²⁴ Gh. Diaconu, *Nordnordöstliche Elemente in der Tschernyachow-Sintana de Mureș-Kultur*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 299—306 ; idem, *Tirgșor...*, p. 115—126, cu întreaga bibliografie a problemei.

²⁵ I. K. Sveșnicov, *op. cit.*, p. 63—75.

²⁶ G. I. Smirnova, *Підсумки досліджень верхніх шарів неазиського поселення*, în *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, Kiev, 1959, vol. II, p. 87—101.

²⁷ Gh. Diaconu, în *SCIIV*, XV, 1964, 4, p. 474 și 476.

²⁸ *Ibidem*, p. 477—478.

²⁹ Ion Ioniță și Vasile Ursache, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, în *SCIIV*, 19, 1968, 3, p. 214—215.

³⁰ Ion Ioniță, *op. cit.*, în *ARH MOLDA*, VI, p. 132—133.

³¹ *Ibidem*, p. 123, nota 2.

³² N. Gostar, *Runta nordică a dacilor : costobocii*, în *Buletinul Universităților Babeș și Bolyai*, seria Științe sociale, Cluj, I, 1956, 1—2, p. 186 și nota 47.

³³ Dio Cassius, I.XXI, 12, 1—2 ; cf. și M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 71—72 ; N. Gostar, *op. cit.*, p. 186—190 ; R. Vulpe, în *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968, p. 160.

literare să reflecte pătrunderea grupelor Przeworsk — cultură atribuită și acestor triburi germanice — în aria culturii Lipița, furnizându-ne totodată și un prețios element cronologic. Avînd în vedere inventarul și prezența vestigiilor de tip Przeworsk nu este exclus ca necropolele de la Zvenigorod și Bolotnoc, precum și așezarea de la Nezvisko, care dovedesc conviețuirea dintre triburile dacice și cele est-germanice, să dateze către sfîrșitul secolului al II-lea e.n. și începutul secolului următor, deci într-o etapă finală a culturii Lipița, cînd a început deplasarea neamurilor germanice spre est și sud-est. Aceeași datare o propunem și pentru cimitirul de la Zvoriște, care indică o fază în înaintarea dinspre regiunile nordice, către Dunărea Inferioară a noilor veniți.

Un ecou al acestei deplasări ar putea fi găsit și în ascunderea tezaurului monetar, numeroase în Moldova la sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea ³⁴, dintre care o parte pot fi legate de aceste frămîntări etnice, prevestitoare ale migrațiilor ce vor urma.

LA NÉCROPOLE DE ZVORIȘTEA

RÉSUMÉ

Au cours des recherches archéologiques au lieu dit « Bahnă », du village de Dealul (commune de Zvoriște, départ. de Suceava) on a découvert 10 tombes d'incinération, sans mobilier. La céramique trouvée dans la nécropole provient de certaines aires culturelles différentes, attestant ainsi une cohabitation de plusieurs peuplades. En effet on a découvert de la céramique de type Poienestî (fig. 2/1 ; 2/8,9), de la céramique dacique de facture Lipița (fig. 2/2, 3 ; 3/1 — 3, 6,7), à côté de celle des porteurs de la civilisation de Przeworsk (fig. 2/6 ; 3/8 — 11), attribuées à certaines tribus est-germaniques. À part la céramique, on constate aussi le rite de la crémation secondaire des urnes, inconnu aux civilisations de Poienestî (Carpes) et de Lipița (Daces du Nord ; Costoboces).

Des monuments similaires ont été découverts à Zvenigorod et Bolotnoé, monuments qui attestent la pénétration de certains groupes de porteurs de la civilisation de Przeworsk dans le cadre de la civilisation de Lipița. Ces déplacements ethniques ont dû probablement survenir vers la fin du IIe siècle n.è., époque à laquelle remonte la nécropole de Zvoriște, selon les informations de Dio Cassius (LXXI, 12, 1 — 2).

Il est probable qu'à cette cohabitation des porteurs de la culture Przeworsk et de ceux de la civilisation de Lipița se joignent, sur une zone limitée au nord de la Moldavie, certains groupes de Carpes, ainsi que l'attestent les quelques urnes qui présentent de fortes analogies avec des exemplaires provenant des cimetières de la civilisation de Poienestî.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Zvoriște 1969. IIe section.

Fig. 2. — Zvoriște. Urnes funéraires. 1, 4, 8, 9 provenant de tombes détruites ; 2, M 3 ; 3 M 6 ; 5, fragment d'un bol trouvé au niveau de la nécropole ; 6, M 9 ; 7, M 2.

Fig. 3. — Zvoriște. 1, 2, 3, 5, 6, 7. Fragments céramiques ; 4, une fusaiole ; 8, M 7 ; 9, M 1 ; 10, M 10 ; 11, M. 4

³⁴ B. Mitrea, *Contribuții numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a sec. al II-lea e.n.*, în SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 159—177.